

Hermeneutika Davida Tracyho: *via media* mezi Gadamerem a Ricoeurem*

Zdenko Š Širka

Příspěvek římskokatolického teologa Davida Tracyho (*1939)¹ do oblasti teologické hermeneutiky umožnil celé řadě teologů znovu objevit význam hermeneutického myšlení pro teologické úkoly. Na místě je porovnání s F. D. E. Schleiermacherem (1768–1834), protože, jak píše Tracyho žák Werner Jeanrond, od doby, kdy Schleiermacher v 19. století propojil teologii s hermeneutikou, se tomu žádný teolog nevěnoval v takové míře jako právě Tracy.² Přirovnání můžeme rozvinout a dokonce říct, že je David Tracy Schleiermacherem naší doby. Schleiermacher usiloval vybudovat most mezi vzdělanou kulturní elitou a nejvyššími hodnotami křesťanské víry, Tracyho dílo je v mnoha ohledech podobným budováním mostu. Nicméně vzhledem k tomu, že tento most musí být postaven na konci 20. a začátkem 21. století, je Tracyho projekt mnohem složitější a obtížnější, než byl Schleiermacherův.

Když Thomas Guarino ve své studii usiluje o zachování univerzálnosti zjevení, ale přesto do ní chce začlenit, jak je nazývá, „nově vznik-

* Tento příspěvek vznikl v rámci badatelského projektu reg. č. 17-00987S: „Proměny tradice: důsledky pro současnou ekumenickou teologii“, podporovaného Grantovou agenturou České republiky.

¹ David Tracy, římskokatolický teolog, v současné době je na Chicago Divinity School Andrew Thomas Greeley and Grace McNichols Greeley Distinguished Service Professor Emeritus of Catholic Studies. V roce 1969 zde byl prvním jmenovaným římskokatolickým knězem, a připojil se tak k mezinárodně uznávaným učencům, jako jsou Mircea Eliade a Paul Ricoeur. Sloužil mimo jiné i v redakční radě mezinárodního teologického časopisu *Concilium*. Tracyho nejdůležitější knihy jsou *The Analogical Imagination* (1981), *Blessed Rage for Order* (1975) a *Plurality and Ambiguity* (1987); nejsou přeloženy do češtiny, a proto nebudeme jejich názvy překládat do češtiny. David TRACY, *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism*, New York: Crossroad, 1981; David TRACY, *Blessed Rage for Order: The New Pluralism in Theology*, New York: The Seabury Press, 1975; David TRACY, *Plurality and Ambiguity: Hermeneutics, Religion, Hope*, San Francisco: Harper & Row, 1987.

² Werner JEANROND, „Biblical Criticism and Theology: Toward a New Biblical Theology,“ *Journal of Literature & Theology* 6, č. 3 (1992): 218.

lé horizonty jinakosti a odlišnosti,³ vystihuje tři hlavní směry hermeneutické teorie: rekonstrukční, fenomenologický a radikální. Davida Tracyho s Hansem-Georgem Gadamerem⁴ považuje za zástupce fenomenologického středního hnutí, přesněji vidí Tracyho teologii jako apropiaci (osvojení) Gadamerovy hermeneutiky. Má pravdu, protože Tracy následuje Gadamera v mnoha ohledech: zaměření na výklad, důraz na konečnost, odmítání kartezianismu, mnohost významů. Tracy však zároveň nechce dovolit, aby se hermeneutika zhroutila do nevhodného relativismu (z čehož byl Gadamer často obviňován), a tak hledá kritéria pro posouzení rozporů ve výkladu, a obrací se zde na Paula Ricoeura⁵ a Jürgena Habermase.⁶ Jinými slovy, Tracy se snaží doplnit Gadamera tím, že přebírá Ricoeurův důraz na metodu.⁷ Lze tedy formulovat tezi, že pro Tracyho jsou klíčové kategorie Gadamerovy hermeneutiky, ale opravuje je kritickými důrazy Ricoeurovy hermeneutické fenomenologie, především jeho hermeneutikou podezření, důrazem na vysvětlení (ang. *explanation*) jako doplněk k porozumění (ang. *understanding*) a rozlišením mezi literární formou a obsahem. Právě to bude tématem této studie.

Pojmenování jejich vztahu jako *via media* v prvé řadě nemá naznačit Tracyho pozici jako poloviční řešení mezi pasivní poddajností tradice a aktivní metodou, ale umožňuje poukázat na určitou rozporuplnost Tracyho vztahu vůči Gadamerovi. Pozornému čtenáři a znalci Gadamerových textů se jistě nejednou stane, že si při čtení Tracyho občas nebudou jistí, jestli stále čte Tracyho, nebo už Gadamera. Tracy tento vliv opakovaně přiznává, nikdy k tomu však nezapomene dodat ‚ale‘. Vidíme pro to dva možné důvody. Jeden důvod může spočívat v Gadamerově

3 Thomas GUARINO, „Revelation and Foundationalism: Toward Hermeneutical and Ontological Appropriateness,“ *Modern Theology* 6, č. 3 (1990): 222.

4 Hans-Georg Gadamer (1900–2002), německý filosof, žák Martina Heideggera, známým se stal bádáním o antické filosofii, o jazyce a estetice, a zvláště o hermeneutice. Nejznámější je jeho dílo *Pravda a metoda* (1960), v českém překladu od roku 2010. Hans-Georg GADAMER, *Pravda a metoda*, Praha: Triáda, 2010. Srov. krátký úvod do jeho díla: Patricia A. JOHNSON, *Gadamer*, Bratislava: PT, 2005.

5 Paul Ricoeur (1913–2005), francouzský křesťanský filosof, který se zabýval hlavně fenomenologií, výkladem textů, včetně biblických, filosofickou etikou a filosofií jednání.

6 Jürgen Habermas (*1929) je německý neomarxistický filosof a sociolog, nejznámější představitel tzv. frankfurtské školy. Působí na Univerzitě v Göttingenu.

7 Srov. také: „[Tracy] přebírá od Ricoeura jako korektiv Gadamera.“ Francis Schuster FIORENZA, et al., *Modern Christian Thought, Volume II: The Twentieth Century*, Prentice Hall, 1999, s. 367.

reputaci. Po publikování svého hlavního díla *Pravda a metoda* (něm. 1960, čes. 2010) a po odchodu do důchodu Gadamer aktivně působil ještě 40 let, během kterých poměrně zásadně vířil filosoficko-teologickou hladinu, ale jeho kritici opakovaně zdůrazňovali, že slova ‚Gadamer‘ a ‚kritický‘ by se spolu neměla objevovat v jedné větě.⁸ V tomto okamžiku necháme stranou, jestli to bylo oprávněné (domníváme se, že ne), ale Tracy se snažil především právě o *kritickou* hermeneutiku. Další důvod objasní pouhé poukázání na to, že zatímco s Ricoeurem působil Tracy na jedné škole (Divinity School of Chicago University) a společně i učili,⁹ není záznam o tom, že by byli v jakémkoli kontaktu Tracy a Gadamer.¹⁰ O to důležitější tudíž bude ukázat hermeneutickou teologii Davida Tracyho jako *via media* mezi Gadamerem a Ricoeurem a kriticky zhodnotit toto pojetí. Uděláme to tak, že představíme hermeneutický charakter Tracyho teologie, zvláště jeho projekt veřejné teologie, jako silně podmíněný Gadamerovou teorií, a pak poukážeme na další dvě oblasti, kde je vidět silný vliv Gadamerovy hermeneutiky: klasično v teologii a rozhovor jako model teologické metody. V třetí hlavní části se pak blíží podíváme na korekce a doplnění, které Tracy provedl s pomocí Paula Ricoeura.

1. HERMENEUTICKÝ CHARAKTER TRACYHO TEOLOGIE

V souvislosti s Tracyho dílem se často mluví o hermeneutickém obratu (ang. *hermeneutical turn*) či hermeneutické teologii, aby se zdůraznil hermeneutický charakter jeho teologie. Intelektuálně vězí kořeny Tracyho teorie v teologii Bernarda Lonergana, jeho učitele, zaměřeného hlavně na obnovení tomismu, ale již ve své knize *Blessed Rage for Order* (1975) představil Tracy vlastní metodu pro fundamentální teologii, čerpaje přitom hlavně z moderní hermeneutiky a procesuálního myšlení. Tracyho pozdější kniha *The Analogical Imagination* (1981) byla zaměřena na systematickou teologii a dokládá jeho neustále rostoucí používání hermeneutiky a zpochybňování moderních teologických přístupů. Tento trend byl

⁸ Např. Richard J. BERNSTEIN, *Beyond Objectivism and Relativism*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983.

⁹ Například kurz o Heideggerovi.

¹⁰ Opačně je tomu, pokud se jedná o vztah mezi Gadamerem a Ricoeurem, srov. k tomu publikovanou korespondenci: Jean GRONDIN, „Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur: Correspondence / Briefwechsel 1964–2000,“ *Studia phaenomenologica* 13 (2013): 51–93.

zesílen v knize *Plurality and Ambiguity* (1987), kde Tracy kriticky hodnotí postmodernitu. Ve všech jeho knihách se ukazuje, že Tracyho teologická agenda v návaznosti na Hanse-Georga Gadamera a Paula Ricoeura přehodnocuje dialektický vztah mezi jazykem a zkušeností a směřuje k hermeneutickému paradigmatu.

Právě proto je opodstatněné ptát se: Má vůbec hermeneutika něco společného s teologií? V tomto článku vycházíme z toho, že pro teologii platí tzv. hermeneutický imperativ,¹¹ a nepochybujeme, že teologie významně získala účastí na debatách o přiměřených metodách výkladu.¹² Zmiňme jenom uznání dialektického vztahu mezi čtenářem a textem, zkoumání textových žánrů komunikace a jejich konkrétních nároků, objevení Schleiermacherova gramatického a psychologického způsobu výkladu, přínos kritiky ideologie, anebo uvědomění si deformujících faktorů v procesu čtení, které všechny čtenáře upozorňují, aby byli opatrnější ve svých tvrzeních. Zdálo by se, že podmínky vhodného čtení biblických, dogmatických a jiných normotvorných textů jsou dnes tak podrobně prozkoumané, že se teologie může vrátit zpátky ke svému původnějšímu úkolu předávání křesťanské tradice novým generacím.¹³ Teologové jsou metodologicky lépe připraveni a jsou si víc vědomi možností a omezení výkladu, a proto se můžou účastnit globálního mezi-disciplinárního a mezináboženského dialogu, kde budou sdílet kritické úsilí o vzájemné porozumění. Zdá se, jako kdyby platilo: „Rozuměj sobě a jiným tak, aby metoda tvého porozumění mohla být použita všemi jako univerzální způsob porozumění všemu a každému.“¹⁴ Ale tak jednoduché to není.

Tracy často opakuje čínskou kletbu „Ať žijete v zajímavých časech!“¹⁵ Jistě se můžeme shodnout, že je pro nás, na rozdíl od starých Číňanů,

¹¹ Tak jej nazývá JEANROND, „Biblical Criticism and Theology,“ s. 219.

¹² Na druhou stranu nelze nebrat v úvahu názor Petra Galluse, který v návaznosti na Ingolfa Dalfertha tvrdí, že se hermeneutika jako základní teologický přístup už opouští. Petr GALLUS, „Teologie a hermeneutika: Několik kritických poznámek k hermeneutické teologii,“ *Testimonia theologica* XI, č. 2 (2017): 36–52.

¹³ Podobný závěr přináší i tematické číslo českého teologického časopisu *AUC Theologica* 4 (2014) s tématem „Současné přístupy k Písmu“, srov. např. článek Jaroslav Brož, „Biblická interpretace po začátku 21. století: stav a vize,“ *AUC Theologica* 4, č. 2 (2014): 179–195.

¹⁴ Srovnej původní Kantovo „Jednej jen podle té maximy, u níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“ Immanuel KANT, *Základy metafyziky mravů*, Praha: Oikoy-menh, 2014, s. 40.

¹⁵ „May you live in interesting times.“ Např. zde: TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 8.

mnohem lepší žít v době provokující než nudné, ale současné časy provokují natolik, že je neumíme pojmenovat, protože nás tato doba konfrontuje se ztrátou významů a o naši pozornost se uchází nepřehledné množství protichůdných výkladů života či víry. Tracy vychází z toho, že doba moderny je pryč, ale ptá se po tom, jak porozumět těmto časům a jak je pojmenovat. Jak volit mezi protichůdnými nároky a výzvami? Potřeba zareagovat na tyto výzvy je akutní především pro ty, kteří projevují víru v Boha židokřesťanské tradice a kteří jsou nuceni volit mezi věrností svědectví jejich tradice a společenství na jedné straně a věrností kritickému impulsu zkoumání a logiky argumentů na straně druhé.¹⁶ Následkem historickokritického výkladu Písma a tradice je, že Písmo už není jednoduše slovem Božím, ale „komplexním propojením ústních a písemných tradic různých literárních žánrů vyjadřujících rozličné teologické perspektivy“.¹⁷ Vznikl tak konflikt interpretací.¹⁸ Proto se Tracy ve výchozí otázce dotazuje po podstatě náboženské a teologické pravdy. Mají křesťané odmítnout pluralismus jako neslučitelný s pravou vírou v transcendentního Boha, anebo mají rezignovat a přistoupit na toleranci? Jaká je vhodná odpověď na pluralismus, která by neupadla ani do represivního monismu, ani by se nerozplynula v anarchickém eklekticismu? Tracyho vlastní odpověď vyžaduje autentický, zodpovědný, ale především hermeneutický přístup.

Hermeneutický přístup předpokládá, že naše zkušenosti a porozumění se rodí v podmínkách konkrétní řeči, a jelikož tato řeč neslouží jenom k pojmenování objektů, ale vždy interpretuje věci ve světle předchozího porozumění, nemůžeme v teologii nikdy zcela uniknout vlivu předcházejících porozumění zakotvených v jazyce současného rozumění. Z toho podle Tracyho vyplývá, že úkolem teologa je interpretování čili výklad. Tvrzení, že výklad je pro teologii klíčový, přináší nejdříve uznání důležitosti interpretace v lidském životě obecně. Znamená to, že v životě a ve světě neexistuje žádný neinterpretovaný fakt sám o sobě a neexistuje žádná neinterpretovaná zkušenost a jako lidské bytosti existujeme ve světě jenom tak, že interpretujeme.¹⁹ Výklad je tedy součástí

¹⁶ K tomu srov. TRACY, *Blessed Rage for Order*, zejména s. 1–14.

¹⁷ Jennifer L. RIKE, „Radical Pluralism and Truth in the Thought of David Tracy,“ in *Radical Pluralism and Truth: David Tracy and the Hermeneutics of Religion*, ed. Werner Jeanrond – Jennifer Rike, New York: Crossroad, 1991, s. xi–xii.

¹⁸ Toto konkrétní pojmenování je ze známé knihy: Paul Ricoeur, *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*, Evanston, IL: Northwestern University Press, 1974.

¹⁹ Srov. TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 8.

většího souboru činností rozumění. To je patrné v jeho knize *Plurality and Ambiguity* (1987), kde Tracy zdůrazňuje důležitost výkladu v teologii a potřebu reflektovat a interpretovat samotný proces interpretace: „musíme se zamyslet nad tím, čemu se nikdo z nás nakonec nemůže vyhnout: nad potřebou interpretovat, aby vůbec pochopil.“²⁰ To není okrajová otázka, protože když jednáme, rozhodujeme či prožíváme, vždy provádíme výklad. „Pochopit cokoli znamená interpretovat. Chovat se dobře znamená interpretovat situaci vyžadující určitou činnost a interpretovat správně strategii pro tuto činnost.“²¹ Když Tracy hovoří o problému výkladu, výslovně sice neuvádí, čí texty leží v pozadí těchto myšlenek, ale v poznámce pod čarou píše:

Pro tento oddíl a ty následující je zásadní práce Hanse-Georga Gadamera o interpretaci. (...) Analýza, kterou popisují výklad-jako-konverzaci, je sice zjevně poplatná průkopnické práci Gadamerově, ale je méně zaměřená na ontologii porozumění než ta jeho a spíše rozvíjí empirický model interpretace textů. Přestože nejsou tyto dvě iniciativy oddělitelné, jsou podle mého názoru jasně odlišené.²²

Pojďme ještě o krok dál. Podle Tracyho pro teologii platí, že je snahou o vytvoření vzájemného kritického vztahu (korelace) mezi výkladem křesťanské tradice a výkladem naší současné situace.²³ Sebe-porozumění teologie tudíž zahrnuje uvědomění, že vykladači nejsou bez subjektu, bez kontextu, bez historie a že se nesnaží dosáhnout jistoty, ale snaží se pochopit. Pokud budeme vycházet z toho, že interpretace představuje náš jediný přístup k realitě, tak je vykladač nucen předložit své interpretační cíle, které musí být ve veřejné diskusi potvrzeny, kritizovány nebo zamítnuty. Když Tracy odpovídajícím způsobem formuluje, že „veškerou současnou systematickou teologii lze chápat jako zásadně hermeneutickou“,²⁴ není to totéž jako říkat, že se teologie vyčerpává pouhým výkladem, ale spíše to znamená, že každá systematická teologie vytváří obsah náboženské tradice na základě výkladu klasických textů.

David Tracy zápolil v mnoha knihách a článcích s otázkou povahy náboženské a teologické pravdy v současném pluralismu, ve věku po

²⁰ Tamtéž, s. 8–9.

²¹ Tamtéž, s. 9.

²² Tamtéž, s. 115–116, pozn. 6.

²³ Srov. David TRACY, „Project ‚X‘: Retrospect and Prospect,“ *Concilium: International Journal of Theology* 170 (1983): 32.

²⁴ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 104.

modernitě. Jeho práce dosvědčují, že neexistují žádné bezúhonné texty, včetně Písma; neexistuje žádná nevinná četba, včetně konfesionálních čtení; a neexistují žádné nevinné tradice. Nikdo nikdy neuteče před pluralismem tak, že se ponoří do bezpečí psaného textu – protože neexistují žádné čisté texty ani příběhy. Dokonce i kdyby člověk spadl jako kámen z nebe, mohl by vstoupit do textu pouze tím, že by ho četl, a i jeho čtení by už bylo poškozeno nečistotou čtenářského horizontu očekávání, která vyvstala z jeho psychologického, sociálního a politického situování ve světě a životě.²⁵ Každé porozumění je totiž vždy již (*immer schon*) určeno předporozuměním vykladače, jak by řekli shodně Tracy i Gadamer.²⁶

Tím, že opustil kritický realismus svých novotomistických předchůdců a ve své pozici čerpá z filosofie jazyka, fenomenologie, angloamerického empirismu a především z hermeneutiky, Tracy vytvořil skutečně veřejnou teologii (ang. *public theology*), která může odpovédět legitimním požadavkům osvícenecké morálky poznání bez toho, aby padla do jejích omezení. V jeho přednáškách s Johnem B. Cobbem (na John Carroll University, 1976–77) jsou už zaznamenány základní myšlenky hermeneutického obratu, plně rozvinuté v knize *Analogical Imagination*. Tracy tvrdí, že aby teologii zůstal veřejný charakter, systematický teolog by měl pracovat jako hermeneutický teolog,²⁷ a že hlavní úlohou systematického teologa je „reinterpretace vlastní tradice pro současnou situaci“.²⁸ Neznamená to, že bude lhostejný ohledně pravdy (pokud samozřejmě nevnímáme pravdu ve smyslu osvícenství), znamená to ale – protože každý výklad automaticky zahrnuje i aplikaci –, že každý teologický výklad je novým výkladem. Měřítkem pro vhodnost výkladu pro situaci, do které je aplikován, jsou všeobecná kritéria správného výkladu.

Nutnost veřejné teologie vznikla tím, že se teologie privatizovala a formovala v úzkém, specializovaném, církevním a teologickém prostoru. Tento teologický problém by měl být řešen přesunutím teologického

²⁵ Příklad jsem si vypůjčil ze Scott HOLLAND, „How Do Stories Save Us? Two Contemporary Theological Responses,” *The Conrad Grebel Review* 12, č. 2 (1994): 151.

²⁶ „Žádný vykladač nevstupuje do procesu výkladu bez určitých předpokladů.“ David TRACY, „Theological Method,” in *Christian Theology: An Introduction to Its Tradition and Tasks*, ed. Peter Hogson – Robert King, Philadelphia: Fortress, 1985, s. 40; Gadamer o předsudcích (něm. *Vorurteil*) píše např. zde: GADAMER, *Pravda a metoda*, s. 236–244.

²⁷ David TRACY – John B. COBB, *Talking About God: Doing Theology in the Context of Modern Pluralism*, New York: The Seabury Press, 1983, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 9.

projevu z oblasti soukromé do veřejné. Podle Tracyho platí, že „teologie je veřejný diskurs,“ a systematická teologie má nutně veřejný status.²⁹ Říká, že by se mělo rozlišovat konkrétně mezi třemi základními publiky, před nimiž teologie stojí a k nimž mluví, jimiž jsou nejširší veřejnost (celá polis), akademická veřejnost a církev. Každý teolog se tudíž obrací na tyto tři veřejnosti. První, nejširší společnost, zahrnuje technicko-ekonomickou oblast, politiku a kulturu, zájem o sociální spravedlnost a chudé. Druhá, akademická veřejnost, poskytuje současné teologii intelektuální kontext, který zahrnuje zodpovědnost za dialog a interakci s jinými obory znalostí a výzkumu. Třetí, církev, určuje zodpovědnost teologa za živou tradici společenství víry.³⁰ Širší společnost je obvykle záležitostí praktických teologů, akademie je obvykle zájem fundamentálních teologů, církev je obvykle oblast systematických teologů. Tracyho odpovědí na složitost této situace a pluralismus s ní spojený je, že pro veřejnou teologii vytvořil kritickou metodu, a navrhuje, že každý teolog musí být zapojen do výkladu jak křesťanské tradice, tak současného světa jako kontextu dané interpretace. Výsledky dvojitého hermeneutického úsilí je třeba posoudit ve vzájemné kritické korelaci.³¹ Tato metoda nenavrhuje ani zředění křesťanské zkušenosti do obecných lidských zkušeností, ani pokřesťanštění všech lidských zkušeností, jeho metoda spíše uznává, že obojí volá po kritickém výkladu.³² Jenom pokud výklad křesťanské tradice odhaluje sílu tradice, která je nepřetržitou smysluplnou výzvou pro naše vnímání bytí v tomto světě, a pouze pokud je tento výklad činností řízenou hermeneutikou podezření, bude mít křesťanské zjevení schopnost (a možnost) oslovit současného člověka.

2. KLASIČNO JAKO PARADIGMA VÝKLADU

Rozumět tradici tedy znamená interpretovat ji. A interpretace naopak vyžaduje příklad, paradigma. Klíčem k této možnosti veřejného

²⁹ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 3.

³⁰ K tomuto tématu srov. rozsáhlé pojednání tamtéž, s. 14–24.

³¹ Víc k tomu srov. TRACY, *Blessed Rage for Order*, s. 32n.

³² Srov. také: TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 99–153; TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 28–46.

teologického diskurzu je Tracyho teorie „klasična“³³ jako paradigmatu. Každá hlavní náboženská tradice vytváří klasická díla – ať už to jsou texty, události, obrazy, osoby, rituály či symboly –, od kterých se očekává, že „odhalí trvalé možnosti nebo smysl a pravdu“.³⁴ Každá kultura má nějaký, více či méně přesně stanovený kánon klasiků. V náboženstvích je to vidět nejmarkantněji, ale i v umění a ve filosofii se objevují podobné otázky: Které texty (symboly, události, rituály) by měly formovat dnešní kulturu? Které jsou nejperspektivnější? Debata není jenom o tom, co klasické už je, ale i o tom, co by se klasickým mělo stát.

Pro tento proces vzniku nové klasiky z události, textu, osoby či symbolu pak Tracy hledá určitá kritéria. Za prvé, klasické dílo musí prokázat kvalitativní rozdíl od běžných děl literárního období.³⁵ Za druhé, bude to text, který má „sílu transformovat horizont vykladače, a tak zpřístupnit nový smysl a zkušenostní možnosti,“ protože to jsou „určité výrazy lidského ducha, které tak přesvědčivě odhalují pravdu o našich životech, že jim nemůžeme popřít určitý normativní status“ – anebo ještě jinak, „co máme na mysli při pojmenování určitých textů, událostí, obrazů, rituálů, symbolů a osob ‚klasiky‘, je to, že zde nerozpoznáváme nic jiného než odhalení reality, kterou nemůžeme pojmenovat jinak než pravdou“.³⁶ Tracy neposkytuje žádnou epistemologickou teorii o tom, jak je vnímána taková pravda těchto klasiků, ale spíše tvrdí, že se porozumění jim děje jako událost a že podobné zkušenosti jsou společným prvkem lidského života.³⁷ Za třetí, klasično je osoba, text, událost, obraz nebo symbol nesoucí jistý nadbytek významu i určitou trvalost; konfrontují nás a provokují v našem současném horizontu s pocity, že by tam mohlo být ještě něco jiného.³⁸ Nadbytek významu (ang. *surplus of meaning*) znamená, že klasično nemůže být definitivně vyloženo s plat-

³³ Původní anglický termín ‚classics‘ nelze do češtiny uspokojivě přeložit jenom jedním slovem, budeme proto používat *klasično*, *klasici*, *klasická díla*. Podobně je tomu v českém překladu Gadamerovy knihy *Pravda a metoda*, s. 252–256, kde jsou dané překlady v uvozovkách. Tímto zároveň konstatujeme zásadní Gadamerův vliv na Tracyho teorii o klasičnu.

³⁴ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 68.

³⁵ Tamtéž, s. 200.

³⁶ Tamtéž, s. 108. Viditelná je blízkost s Gadamerovou autentickou zkušeností s uměním, která nezanechává nezměněnou osobu, jež tuto zkušenost má. Srov. k tomu GADAMER, *Pravda a metoda*, s. 19–158.

³⁷ Srov. TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 102.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 101–107; TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 24.

ností na všechny časy. Klasično tedy v sobě obsahuje jeden paradox:³⁹ nese v sobě zároveň jak určitou trvalost, tak i nadbytek významu, který má tendenci každému definitivnímu výkladu naopak vzdorovat. Skutečná recepce klasična provokuje a vyvolává nárok na vážnou pozornost, které je obtížné se vyhnout. Vykladač musí, aspoň ze začátku, tomuto nároku klasična na pozornost vyhovět – jenom tak může klasično provokovat předporozumění čtenáře, a my musíme uznat, že naše předporozumění určité znepokojení potřebuje.

Náboženské klasično,⁴⁰ podobně jako kulturní klasická díla, vstupuje do veřejného prostoru a je k dispozici všem v jakékoli náboženské tradici. Proto, na základě tohoto, můžou Korán a Bhagavadgíta odhalovat pravdu a proměňovat horizont pro křesťana nebo Žida i pro muslimy nebo hinduisty. Náboženská klasická díla se však odlišují od klasična v umění, morálce, vědě, politice nebo ekonomii, protože nehovoří o konkrétních oblastech lidské existence, ale o ‚celku‘, tj. výslovně náboženské klasické texty zahrnují nárok na pravdu jako událost odhalení celé reality skutečnosti.⁴¹ Pozitivní reakce na takovou zkušenost s náboženským klasičnem se běžně nazývá víra. Vstup do rozhovoru s náboženským klasičnem představuje riziko; buď riziko, že se výklad může stát projekcí vlastních potřeb, nebo na druhé straně riziko, že „náboženství může skutečně odhalit skutečnost, kterou nelze popřít“⁴² – a která vyžaduje proměnu člověka.

Tracy tedy tvrdí, že systematická teologie je výklad náboženských klasiků určité tradice a systematictí teologové jsou fundamentální hermeneutičtí myslitelé, kteří tyto klasiky interpretují. Přestože Tracy uznává, že lze v křesťanské tradici mluvit o několika kandidátech na klasično, existuje podle něj právě jedna klasická událost a osoba, jež slouží jako klasické křesťanské měřítko pro pochopení Boha, sebe, druhých, společnosti, historie, přírody a celého křesťanství.⁴³ Je to Ježíš jako *norma normans non normata*; on představuje kritérium, kterým křesťané hodnotí náboženské klasiky (biblické texty, konfesní prohlášení, texty církevních otců apod.).

³⁹ Tak pojmenovává RIKE, „Radical Pluralism and Truth in the Thought of David Tracy,“ s. xx–xxi.

⁴⁰ K tomu srov. více v David TRACY, *On Naming the Present: Reflections on God, Hermeneutics, and Church*, Maryknoll, NY: Orbis Books, 1994, s. 116–119.

⁴¹ Srov. TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 163.

⁴² Tamtéž, s. 167.

⁴³ Tamtéž, s. 233.

Shrneme-li to, úkolem systematického teologa je zprostředkovat křesťanské klasično (Kristovu událost-osobu), a zde je pro hodnocení náboženského klasična velmi důležitá kombinace vysvětlujících a interpretačních postupů, kterou Tracy přebírá od Ricoeura jako korektiv Gadamera.⁴⁴ Vysvětlující způsob interpretace je důležitý, protože pro komunitu víry slouží jako veřejná kontrola při respektování této tradice. Příklady tohoto vysvětlujícího způsobu jsou historickokritický, literárněkritický a sociálněvědecký přístup. Tyto přístupy jsou v dialektickém vztahu k výkladu textů a mají kritickou funkci. Pro Tracyho interpretovat klasické texty znamená odevzdat se procesu, ve kterém je v sázce jak platnost tradice, tak naše vlastní identita. Chceme-li se dostat do dynamického rozhovoru s klasickým textem v úsilí o jeho smysl a pravdu pro nás, je nutno otevřít se možnostem, které představuje. Být v rozhovoru s klasiky znamená uznat rozdílnost jako možnost obohacení či transformace pro sebe a vlastní pochopení. Nárok textu vyžaduje, abychom uznali, že – Gadamerovým slovníkem – jsme prostřednictvím klasického textu interpretováni my sami. Tento nárok „interpretovat sebe, i když se snažím interpretovat to“⁴⁵ znamená, že výklad vždy zůstává záležitostí mimo naši úplnou kontrolu.

3. ROZHOVOR JAKO TEOLOGICKÁ METODA

Vidíme tedy, že rozumět křesťanské tradici znamená být uprostřed interakce mezi textem (událostí, symbolem) na jedné straně a vykladačem na straně druhé. Když se Tracy ptá po modelu, který může toto vzájemné působení vysvětlit, uznává Gadamerovu „hlavní inovaci“⁴⁶ v propagování rozhovoru jako metody. Jak jsme již ukázali, David Tracy převzal od Gadamera pojem klasična, ale nejsilnější důraz je kladen právě na koncept rozhovoru či dialogu jako modelu teologického výkladu. Základní Tracyho teze v tomto ohledu je, že každá „zkušenost je inter-

⁴⁴ „Tracyho teorie interpretace klasických textů v podstatě dluží svůj původ inspiraci Gadamerem a Ricoeurem.“ Werner JEANROND, *Text and Interpretation as Categories of Theological Thinking*, New York: Crossroad, 1988, s. 134.

⁴⁵ „To interpret me even as I struggle to interpret it.“ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 119.

⁴⁶ David TRACY, „Is There Hope for the Public Realm? Conversation as Interpretation,“ *Social Research* 65, č. 3 (1998): 604. Zásadní vliv Gadamera potvrzuje Tracy i v knize *The Analogical Imagination*, s. 101.

pretační a všechny výklady jsou přiléhavě popsány jako zvláštní forma rozhovoru.⁴⁷

Co to znamená? V moderním západním myšlení zůstává podle Tracyho nejpřesvědčivějším modelem interpretační hermeneutiky Gadamerův hermeneutický model rozhovoru, potřebuje však několik úprav a rozšíření. Podle základního modelu⁴⁸ se událost porozumění děje prostřednictvím dialogu, který probíhá jako logika otázky a odpovědi mezi partnery dialogu (ať už se jedná o dva partnery v konverzaci, nebo čtenáře/vnímatele a text, symbol, rituál, historickou událost atd.).⁴⁹ Navíc je v tomto dění ontologicky přítomný určitý druh hry⁵⁰ (např. šach, sport, dětská hra, divadlo apod.), která není ovládána vědomím hráčů. Hráč totiž musí odevzdat vlastní sebevědomí logice pohybu hry (v rozhovoru pak pohybu tam a zpět v logice otázky a odpovědi). Pak účastník rozhovoru zažije ontologickou realitu, kterou hraje, například ve sportovních hrách se stane součástí hry (když se dívá na tenisový zápas, není sice ani jedním z hráčů, ale pohyb jeho těla je ovládán pohybem míče). Lze z toho vyvodit několik důsledků. Pokud je klíčem k dialogu logika otázky a odpovědi, pak důraz v dialogu musí přejít od ‚já‘ k jinému (osoba, text, symbol). Dále v tomto modelu ‚já‘ neovládá rozhovor. Samozřejmě, jak Tracy opakovaně zdůrazňuje, samo o sobě by mělo být ‚já‘ plně pozorné a kriticky inteligentní,⁵¹ ale v dialogu si musí přiznat, že na něj má jen malý vliv a a nikdy se neprojeví zcela. Spíše je vlastnímu ‚já‘ prostřednictvím ‚hry‘ rozhovoru umožněno objevování a vytváření (tj. ne vynalézání) stále se měnícího a ‚nového já‘.⁵² Autentický rozhovor funguje pouze tehdy, jestliže je tomu druhému umožněno, aby byl skuteč-

47 TRACY, „Is There Hope for the Public Realm?“, s. 602. Pro krátký přehled Tracyho výkladu teologie jako rozhovoru srov. David TRACY, „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue“, in *Interreligious Hermeneutics*, ed. Catherine Cornile – Christopher Conway, Eugene, OR: Cascade Books, 2010, s. 2–10; TRACY, „Is There Hope for the Public Realm?“, s. 602–605, anebo TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 99–107.

48 Srov. GADAMER, *Pravda a metoda*, s. 320–327.

49 Jaroslav Vokoun také zdůrazňuje primát otázky u Gadamera a vtipně přidává: „Mít odpověď na všechny otázky není tak těžké jako mít správné otázky.“ Jaroslav VOKOUN, *Dynamika křesťanské tradice*, Brno: CDK, 2013, s. 20.

50 Srov. Hans-Georg GADAMER, *Aktualita krásného. Umění jako hra, symbol a slavnost*, Praha: Triáda, 2003, s. 27–36.

51 „Be attentive, be intelligent, be reasonable, be loving and, if necessary, change.“ Slova Bernarda Lonergana, která Tracy často cituje, srov. např. TRACY, *Blessed Rage for Order*, s. 12.

52 Srov. TRACY, „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue“, s. 2–3.

ným jiným, nikoli projektovaným jiným; projektovaný ‚jiný‘ není totiž nikdo jiný než projev potřeb vlastního ega a touhy definovat sama sebe.

Výklad jako rozhovor je hlavním tématem jednoho z hlavních Tracyho děl *Plurality and Ambiguity* (1987), Tracy se zde soustřeďuje na problémy vyvolané dvojznačností v dialogu. Začíná tím, že ukáže obrovské potíže ve všech interpretacích na příkladu francouzské revoluce, a vysvětluje, že veškeré porozumění závisí na způsobu výkladu.⁵³ V současné pluralitní situaci je metoda rozhovoru cestou vpřed, zároveň ale platí, že je autentický rozhovor často přerušován. Tracy připomíná, že je velmi náročné, aby byly všechny podmínky autentického rozhovoru splněny – ba dokonce se podle něj plně autentický rozhovor v podstatě nikdy nemůže uskutečnit, protože jeho tok neustále narušují různá přerušení, ignorance, předsudky, strach a manipulace. Tracy vidí zdroj většiny těchto přerušení v přizpůsobování rozhovoru vlastním potřebám, kdy se používají přesvědčivé argumenty a rétorické zvraty, abychom zapůsobili, upevnili své tvrzení nebo dokonce posunuli rozhovor vpřed. Proto Tracy doplňuje Gadamera tvrzením, že metody, vysvětlení a teorie jsou pro rozhovor také nepostradatelné.⁵⁴ Zároveň však trvá na tom, že je třeba dbát o to, aby tyto metody rozhovor nenahradily.

Tracy uznává, že čistě epistemologicky pro rozhovor platí stejná kritéria jako pro argument (kritéria srozumitelnosti, důkaz, morální integrita, reciprocita, ověřitelnost),⁵⁵ ale upozorňuje, že existují formy rozhovoru, které se jim vymykají, totiž rozhovor s klasičnem, s klasickými jevy kultury. To jistě neznamená, že by rozhovor s klasiky opustil všeobecná kritéria veřejného statusu (která platí i pro argument) – kritičnost si totiž Tracy nenechá vzít; znamená to však, že konkrétní klasici umění, vědy nebo náboženství projevují pravdu, odhalují smysl a vyzývají k proměně jiným způsobem, než jak se to děje ve struktuře argumentů. Vnímání pravdy jako odhalení (ἀλήθεια) je primární hermeneutická perspektiva dostupná těm, kdo vstoupí s klasičnem do rozhovoru – v tomto ohledu Tracy sleduje Heideggera a Gadamera. Gadamerovo „i ten druhý může mít pravdu“⁵⁶ si Tracy vykládá tak, že vstoupit do rozhovoru znamená

⁵³ TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 1n.

⁵⁴ Tamtéž, s. 46.

⁵⁵ TRACY, „Is There Hope for the Public Realm?“, s. 598.

⁵⁶ Hans-Georg GADAMER, „Ein Gespräch setzt voraus, dass der andere Recht haben könnte, Hans-Georg Gadamer in the interview with Thomas Sturm,“ *Der Spiegel*, 21. 2. 2000, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-15737880.html> [cit. 28. 7. 2018].

riskovat, protože uznat klasikům nárok na pravdu může vyústit v šokující odhalení a poznání sebe sama, a my musíme zůstat otevření pro nevyhnutelnou kritiku a podezření z chyb. Tento rozhovor s klasičnem ale zároveň nepředpokládá ani plně samostatný text, ani plně pasivního vykladače; o to důležitější je zdůraznit, že klíčem pro rozhovor není ani text, ani vykladač, ale kyvadlový pohyb mezi nimi, v němž se uskutečňuje okamžik odhalení – a ten se může odehrát právě jenom tehdy, když se vykladač odváží uznat pravdu klasiků.

Tracy dále přijímá Gadamerův model rozhovoru jako druhu hry, ale aby hra byla hrou, musí být podle něj „disciplinovaná“.⁵⁷ Interakce mezi klasickým textem a čtenářem má vlastní pravidla, kterým se každý hráč či účastník jakéhokoli rozhovoru musí podvolit, aby hra mohla pokračovat. Konverzační hra, jako každá hra, vyžaduje, aby hráči opustili své obvyklé způsoby, a vyžaduje dodržovat určená pravidla hry, jako jsou: mluvit soustředěně, abyste co nejpřesněji vysvětlili, co máte na mysli; buďte připraveni bránit svoji pozici a nabízet pro ni záruky; poskytněte všechny příslušné důkazy; poslouchajte pozorně a respektujte své partnery; berte jejich názory velmi vážně; pokud je to nutné, opravte je; pokud je to nutné, změňte se.⁵⁸

Zároveň je nutno zmínit jiný poměrně důležitý korektiv Gadamerova modelu rozhovoru, který Tracy rozvíjí ve vztahu k mezináboženskému (a mezikonfesijnímu) dialogu.⁵⁹ Tracy totiž nemůže souhlasit s nutností úsilí o dosažení vzájemného srozumění a splnutí horizontů, toto naléhání považuje za chybné. Poukazuje na to, že dialog nemusí dosáhnout úplného vzájemného dorozumění, aby byl úspěšným. Například několik významných luterských teologů⁶⁰ shledalo ‚konsensus‘ ohlášený ve společném římskokatolicko-luterském dokumentu o ospravedlnění nesprávným a nepravdivým, částečně mají i pravdu, protože k shodě v ospravedlnění skutečně nedošlo ani tehdy, ani dnes, dialog se nicmé-

⁵⁷ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 100.

⁵⁸ TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 19.

⁵⁹ Srov. především článek TRACY, „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue“.

⁶⁰ Především bych zmínil Eberharda Jüngela a jeho knihu *Das Evangelium von der Rechtfertigung des Gottlosen als Zentrum des christlichen Glaubens*. Jüngelův názor je, že anatémy z období protireformace jsou dodnes relevantní a teologické smíření se nemůže uskutečnit, dokud se katolicismus nevypořádá s vlastní minulostí. Eberhard JÜNGEL, *Das Evangelium von der Rechtfertigung des Gottlosen als Zentrum des christlichen Glaubens*, Tübingen: Mohr, 1998.

ně uskutečnil a byl úspěšný.⁶¹ Tracy sice považuje Gadamerův koncept splývání horizontů za užitečný i v mezináboženském dialogu, nemyslí si ale, že vzájemné dorozumění by mělo být nutnou podmínkou, splynutí horizontu považuje spíše za „obdivuhodný ideologický ideál“.⁶²

4. TRACYHO POSUNY SMĚREM K PODEZŘENÍ

Pokud nazveme Tracyho „hledáčem pravdy“,⁶³ který se nevyhýbá složitosti a není spokojen s jednoduchými odpověďmi, je tedy srozumitelné, proč se Tracy snaží zahrnout do rozhovoru co nejvíce hlasů: hermeneutické postřehy Paula Ricoeura a Hanse-Georga Gadamera, teorii řeči dekonstrukcionistů, kritiku ideologie Frankfurtské školy. V každé z těchto tradic nalézají Tracy vhledy, které vkládá – vždy kriticky – do svého vlastního myšlení. Kromě Gadamera je to zejména Paul Ricoeur, kterého staví proti Gadamerovi. Zatímco Gadamer rozvíjí dialogický model interpretace, v němž je text ‚Ty‘, s kterým vedeme rozhovor, Ricoeur vnímá tento druh hermeneutiky, kde život vždy už (*immer schon*) rozumí sám sobě ve svém vlastním pobytu, za příliš krátkou cestu – a navrhuje dlouhou cestu hermeneutiky.⁶⁴ Místo Heideggerova ‚vždy už rozumím‘ vychází on z předpokladu ‚rozumím (sobě) jedině skrze interpretaci‘ – existence má přístup sama k sobě pouze zprostředkovaně skrze nekonečný proces interpretací vícenásobného smyslu: kulturního, politického, historického a vědeckého.

Model rozhovoru poskytuje sice nejrozsáhlejší příležitost pro osvojení Gadamerovy hermeneutické filosofie, je to však také bod, na kte-

⁶¹ Jedná se o dokument *Společné prohlášení k učení o ospravedlnění*, vyhlášený Světovým luterským svazem a Papežskou radou pro jednotu křesťanů, Augsburg 1999.

⁶² TRACY, „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue,“ s. 9. Proti tomuto vystupuje turecký teolog Ismael Demirezen, který právě poukazuje na splnutí horizontů jako cíl mezináboženského rozhovoru. Srov. jeho studii Ismael DEMIREZEN, „Gadamer’s Hermeneutics as a Possibility for Interreligious Dialogue,“ *Ekev Academic Review* 15, č. 47 (2011): 113–130.

⁶³ Jak jej nazývá Howland SANKS, „David Tracy’s Theological Project: An Overview and some Implications,“ *Theological Studies* 54 (1993): 699.

⁶⁴ Srov. jeho článek Paul RICOEUR, „Existence a hermeneutika,“ in *Život, pravda, symbol*, Praha: Oikoymenh, 1993, s. 168–187, zejm. od s. 170. Srov. také Jean GRONDIN, „Ricoeur’s Long Way of Hermeneutics,“ in *The Routledge Companion to Philosophical Hermeneutics*, ed. Jeff Malpas – Hans-Helmuth Gander, London – New York: Routledge, 2015, s. 149–159.

rém se s ním Tracy rozchází. Opíraje se o Ricoeura, navrhuje Tracy dvě úpravy Gadamerovy hermeneutické interpretace a zakládá je na četbě jeho protiosvícenecké polemiky. Podle Tracyho Gadamer dostatečně nevyužívá (i) kritické teorie a (ii) vysvětlující (ang. *explanatory*) metody ve výkladu.⁶⁵

Pokud jde o Tracyho výzvu k použití kritických teorií interpretace, což je první z jeho posunů oproti Gadamerovi, je třeba říci, že Tracy sdílí s Jürgenem Habermasem (*1929) zájem o zkoumání systematického narušení rozhovoru (sexismus, šovinismus, feminismus, rasismus, antisemitismus, xenofobie, elitářství, snobismus, homofobie, eurocentrismus, islamofobie, kolonialismus atd.), přítomného v předporozumění vykladače, v samotném textu a v procesu výkladu. Spolu s Habermasem upozorňuje, že „kdykoli máme podezření na systematické zkreslení, model rozhovoru nemůže vést k úspěšné interpretaci“.⁶⁶ Tato kritika je založená, použijeme-li známého výrazu Paula Ricoeura, na „hermeneutice podezření“.⁶⁷ Tracy považuje Gadamera za klasického evropského humanistu, který má velkou důvěru v to, že západní tradice obsahuje veškeré zdroje, aby vyřešila vlastní problémy. Obtížnost však spočívá v tom, že rozhovor a tradiční argumenty fungují dobře jenom tehdy, když je problém vědomý a všechny chyby a logické zmatenosti lze odstranit dalšími argumenty a formálními analýzami. Díky samoregulační síle rozumu můžeme důvěřovat argumentům a vysvětlujícím teoriím, že budou přiměřeně řešit vědomé chyby. Ale co když získáme podezření (odtud pochází výraz ‚hermeneutika podezření‘), že problém, s nímž se setkáváme v rozhovoru s naší kulturou, nemusí být jen vědomá chyba, ale nevědomá a systémově fungující iluze?⁶⁸ Pak člověk potřebuje nějaký nový druh argumentu, který se obecně nazývá ‚kritická teorie‘. Kritická teorie, jak ji definuje Habermas, je ‚teorie vyvinutá s cílem pokud možno uzdravit nebo alespoň pomoci vyvrátit nejenom vědomé chyby, ale i ne-

⁶⁵ Návrhy na doplnění a opravu Gadamerovy filosofie Tracy často a různě shrnuje, srov. např. TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 118–135, anebo jeho článek: David TRACY, „Creativity in the Interpretation of Religion: The Question of Radical Pluralism,“ *New Literary History* 15 (1983–84): 289–309, zejm. od s. 295.

⁶⁶ TRACY, „Theological Method,“ s. 44.

⁶⁷ Paul RICOEUR, *Freud and Philosophy: An Essay on Interpretation*, New York and London: Yale University Press, 1970, s. 20–37. Výklad hermeneutiky podezření ve vztahu k první a druhé naivitě nabízí Ivana NOBLE, *Po Božích stopách: teologie jako interpretace náboženské zkušenosti*, Brno: CDK, 2004, s. 83–86.

⁶⁸ Ptá se Tracy ve „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue,“ s. 12–13.

vědomou, systémovou iluzi“.⁶⁹ Tracy se obrací k Habermasovi o pomoc proto, že Gadamer nemá žádný mechanismus, který by bránil systémovým deformacím, jež nese tradice s sebou; a jelikož Tracy hledá další kritéria pro rozhodování o konfliktních interpretacích, vyvíjí představu emancipační, liberativní a transformační praxe jako dodatečné záruky pro stanovení přiměřenosti různých výkladů.⁷⁰ Dvojitými kritérii, tj. tvrzením a emancipační praxí, se podle Tracyho dá dosáhnout střední cesty mezi objektivismem rekonstrukční hermeneutiky a relativismem.

Rozdíl mezi příležitostnou uvědomělou chybou a nevědomým, ale systematicky fungujícím zkreslením není obvykle obtížné empiricky sledovat. Například, vysvětluje Tracy na osobním příkladě,⁷¹ pokud si myslíte, že se ve svém výkladu někde mýlím, stačí mě jen přerušit dobrým argumentem. Pokud jsem rozumný, budu váš argument zkoumat. V důsledku toho buď změním své původní východisko, nebo se pokusím ukázat vám dalšími argumenty, že jste mylně porozuměli mému postoji. Dokonce i tehdy, můžeme-li se shodnout pouze v tom, že spolu vzájemně nesouhlasíme, rozhovor může dál probíhat normálně. Pokud se však v průběhu rozhovoru začnete domnívat, že jsem racionálně zmatečný a nejsem schopen vás vnímat, anebo nevědomky projevují zkreslené postoje (jsem psychotický, nevyrovnaný), máte právo rozhovor ukončit. Nevědomé poruchy se objevují i v dílech klasiků. Pokud nebudeme ignorovat okázalý sexismus v Shakespearově *Zkrocení zlé ženy*, a jestliže nebudeme popírat, že *Kupec benátský* je stěžejní něco jiného než typická renesanční křesťanská antisemitská karikatura, dostaneme znepokojující, leč pravdivou odpověď: nikdo, žádná klasika, žádná tradice a žádné čtení nejsou nevinné.⁷²

Druhá Tracyho kritika Gadamerovy hermeneutiky se týká potřeby vykladačských metod. Vzhledem k tomu, že záměry autora, původní kontext a původní publikum jsou od interpreta odděleny aktem psaní (pokud se jedná o text), hermeneutický úkol spočívá v hledání vhodných metod schopných vysvětlit význam samotného textu.⁷³ Tracy zpochybňuje Gadamerovu polemiku proti osvícenství a jeho obavu, že jakýkoli

⁶⁹ Srov. TRACY, „Is There Hope for the Public Realm?“, s. 607. Srov. také Jürgen HABERMAS, *Theorie und Praxis: sozialphilosophische Studien*, 5. vyd., Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988.

⁷⁰ K tomuto srov. TRACY, *Plurality and Ambiguity*, s. 118; 129.

⁷¹ TRACY, „Western Hermeneutics and Interreligious Dialogue“, s. 13.

⁷² Tamtéž, s. 19.

⁷³ Srov. TRACY, *Blessed Rage for Order*, s. 75.

krok ke kritickému a metodickému šetření nevyhnutelně povede k pokusu o zavedení vykladačské svobody od předpokladů (předporozumění). Tyto důvody, tvrdí Tracy, vedou Gadamera prakticky k zákazu použití vysvětlujících metod.⁷⁴ Pluralistický kontext, namítá Tracy, však přece vyžaduje formální, strukturalistické, sémiotické a dekonstrukční metody, vysvětlující, jak text vytváří svůj význam; vysvětlující metody musí být uznány jako obohacení hermeneutického procesu, a ne jako jeho nepřátelé.⁷⁵

I zde vychází Tracy z Ricoeura. Ten totiž upozorňuje, že Ricoeur si v této souvislosti uvědomuje, že model rozhovoru, který Gadamer vyvíjí, je v zásadě správný, ale dostatečně nezohledňuje možná přerušení. V rozhovoru se často setkáváme s nutností přerušit interakci dotazování, abychom umožnili vysvětlení, teorii a metody, abychom rozvíjeli nebo změnilí své původní porozumění. Proto bychom se měli seznámit s vysvětlujícími teoriemi a metodami ve všech oborech: v sociální vědě, antropologii, literární teorii nebo jakékoli další disciplíně.⁷⁶ Z tohoto důvodu Ricoeur (a spolu s ním i Tracy) neodmítá základní hermeneutický koncept rozhovoru, současně však argumentuje pro použití všech relevantních vysvětlujících metod (strukturalistická, sémiotická, historickokritická, formálně-estetická apod.) pro opravu našeho počátečního (před)porozumění. Provádí to tak, že ukazuje, jak mohou být za použití příslušné metody dekodovány určité jazykové, společenské, kulturní, ekonomické, náboženské či historické struktury zakotvené v textu. Ricoeurův hermeneutický model ‚porozumění-vysvětlení-porozumění‘ proto nevyklučuje Gadamerův základní hermeneutický model porozumění v rozhovoru. Ricoeur Gadamerovu hermeneutiku spíše rozšiřuje a částečně opravuje. Podle našeho názoru je Ricoeurův model užitečným doplňkem a dílčí korekcí Gadamerova modelu především proto, že ukazuje hermeneutický způsob, jak učinit význam textu koherentnějším.

Tracy se podobně jako Ricoeur domnívá, že úkol výkladu klasických křesťanských textů vyžaduje aspoň čtyři navazující metody: historickou kritiku, sémantiku, literární kritiku a hermeneutiku.⁷⁷ Vezměme si například novozákonní texty o Ježíšovi. Historická metoda umožňuje re-

⁷⁴ TRACY, „Theological Method,“ s. 43.

⁷⁵ Tak Tracy v *The Analogical Imagination*, s. 118.

⁷⁶ K tomuto srov. jeho esej Paul RICOEUR, „Vysvetlenie a chápanie,“ in *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*, Bratislava: Archa, 1997, s. 97–118.

⁷⁷ Srov. TRACY, *Blessed Rage for Order*, s. 51–52.

konstruovat christologické texty; sémantika může osvětlit lingvistickou strukturu a symboly v textu; literární kritika může pomoci vykladači v určení charakteru literárních žánrů, pomocí nichž jsou obrazy, metafo-ry a symboly strukturovány. Když to aplikujeme na biblické disciplíny, tyto metody nám umožňují rekonstrukci znění textu a jeho smyslu, ale otázky významu textu a jeho ‚reference‘ musí být řešeny hermeneuti-kou. Tracy tvrdí, že kritická hermeneutika musí formulovat a zkoumat otázku, jež má pro teologa nejvyšší závažnost: „Jaký je způsob-bytí-ve-světě, na který odkazuje tento text?“⁷⁸ Tento rozdíl mezi významem a re-ferenčním charakterem textu je významný pro jeho další postupy. *Refe-renční charakter* znamená, že text vypovídá o mimotextové skutečnosti, nikoli jen sám o sobě.⁷⁹ Význam je vnímán jako objektivně zabudovaný do samotného textu, bez ohledu na záměr autora a komunity, která tex-ty používá. Význam Nového zákona může být tedy zcela nezávislý na tom, co chtěli říci bibličtí autoři. Souvisí to s Ricoeurovou hermeneu-tickou teorií odstupů, kterou překonává Gadamerovu koncepci účasti, již Gadamer odmítá odcizující odstup mezi subjektem a objektem (*Ver-fremdung, distantiation aliénante*) ve prospěch příslušnosti (*Zugehörigkeit, appartenance*).⁸⁰ Tato Gadamerova opozice mezi odstupem a příslušností vede k neudržitelným alternativám: buď zachováme metodologický po-stoj, ale vytratí se ontologická konkrétnost zkoumané skutečnosti, nebo si udržíme postoj pravdy, ale zároveň musíme upustit od zastávání kon-cepce objektivit v humanitních vědách. Ricoeur s těmito alternativami nesouhlasí a snaží se najít východisko pro překonání této situace, aby nebylo nutné volit mezi pravdou a metodologií; takovou oblastí je pro něj text, neboť v textu je možné chápat odstup pozitivním a produk-tivním způsobem. Na základě teorie o pozitivním významu odstupů Ricoeur tvrdí, že biblický text ve svém současném znění je vzdálen od původního záměru svého autora a od svého původního přijetí v první komunitě zamýšlených čtenářů. Hermeneutický teolog tedy nesmí a ani se nemůže snažit porozumět biblickému textu tím, že se pokouší po-chopit subjektivitu jakýchkoli záměrů autorů nebo původně přijatého významu. Ricoeurova práce obsahuje hermeneutickou teorii vhodnou

⁷⁸ „What is the mode-of-being-in-the-world referred to by the text?“ Tamtéž, s. 52.

⁷⁹ Srov. RICOEUR, *Život, pravda, symbol*, s. 24 a 202.

⁸⁰ K odstupům blíže srov. článek Paul RICOEUR, „The Hermeneutical Function of Distan-tiation,“ *Philosophy Today* 17 (1973): 129–141, v českém překladu od A. Klikové jako Paul RICOEUR, *Úkol hermeneutiky: eseje o hermeneutice*, Praha: Filosofia, 2004, s. 27–40.

pro interpretaci biblických příběhů, protože interpretuje texty a čtenáře jako konstitutivní. Texty nabývají významu pouze tak, že mají čtenáře, pro něž mají význam. Jeho filosofická teorie o pravdě textu tvrdí, že tyto příběhy neodkazují samy k sobě – Ricoeur trvá na referenčním charakteru textu.⁸¹

S Tracyho osvojením Ricoeurovy hermeneutiky souvisí i jedna ze zajímavějších událostí v nedávné americké teologii, totiž debata mezi ‚Yale school‘ (reprezentovanou osobnostmi, jako jsou Hans Frei, David Kelsey a George Lindbeck) a ‚Chicago school‘ (reprezentovanou Paulem Ricoeurem a Davidem Tracym).⁸² Tracy si zakládal na zapojení Ricoeurovy hermeneutiky do současného teologického rozhovoru, ale postliberalismus *Yaleovy školy* projevil nelibost vůči Tracyho revizionistickému modelu a jeho napojení na Ricoeura, což vedlo k vyřazení Ricoeurovy hermeneutiky z postliberálního rozhovoru. V této souvislosti je nicméně nutné zmínit názor Boyda Blundella, který tvrdí, že toto Freiovo a Lindbeckovo odmítnutí není odmítnutím Ricoeurovy hermeneutiky jako takové, ale spíše odmítnutím způsobu, jak si ji Tracy přivlastnil, ba dokonce tvrdí, že Ricoeurova hermeneutika byla Tracym „nedosta- tečně obsloužena“.⁸³ Nelze s tím než souhlasit, ale právě v tom podle nás spočívá originalita Tracyho myšlení: něco si osvojí od Gadamera, něco od Ricoeura a vytvoří něco úplně nového. V tomto smyslu nutno vnímat i nesamozřejmost Tracyho myšlení jako *via media* mezi Gadame- rem a Ricoeurem: Tracy se totiž nepovažuje za následovníka ani jednoho z nich, a proto je osvojení jejich jednotlivých konceptů spíše implicitní než explicitní. Přece ale není možné pochopit Tracyho teologii bez toho, abychom ji vnímali jako střední cestu mezi Gadamerem a Ricoeurem, což je hlavním vyjádřeným postojem tohoto článku.

⁸¹ Srov. RICOEUR, *Život, pravda, symbol*, s. 14.

⁸² K tomu srov. např. Mike A. HIGTON, „Hans Frei and David Tracy on the Ordinary and the Extraordinary in Christianity,” *The Journal of Religion* 74, č. 4 (1999): 566–591; Stephen L. STELL, „Hermeneutics in Theology and the Theology of Hermeneutics: Beyond Lindbeck and Tracy,” *Journal of the American Academy of Religion* 61, č. 4 (1993): 679–703.

⁸³ „Under-serviced.” Boyd BLUNDELL, *Paul Ricoeur between Theology and Philosophy: Detour and Return*, Bloomington: Indiana University Press, 2010, s. 13.

ZÁVĚR

Jak tedy uzavřít a shrnout tuto debatu? Mezi mnoha Tracyovými přínosy bych chtěl upozornit především na jeho schopnost rozšířit dialog, v němž se teologie ocitá. Úspěšně se odklonil od úzkoprsé teologické literatury, určené pouze úzkému okruhu věřících. Tím, že usiluje o co nejširší budování společné lidské zkušenosti a metodologií neteologických disciplín, dosahuje kontaktu s velmi různorodou veřejností. Jeho model veřejné teologie v době pluralismu je inspirován a uskutečněn díky hermeneutickým teoriím Gadamera a Ricoeura – řečeno přesněji a zpříma, vychází z Gadamera a tam, kde se mu zdá, že Gadamer nestačí, koriguje jej Ricoeurem.

To si můžeme ukázat kromě již pojednaných témat klasična a modelu rozhovoru i na dalším tématu, jež Tracy od Gadamera přejímá. Je jím jeho propracovaný argument proti historismu (nároku na rekonstrukci minulosti tak, jak tomu skutečně bylo). Místo historismu Gadamer navrhuje historicky vědomou, ale ne historistickou hermeneutiku. Podle Gadamerovy teorie o dějinách působení nemůžeme nikdy uniknout historii účinků v tradici o nic víc, než bychom mohli uniknout vlastním stínům. Tento důraz na komunitu tradice má významný vliv i na dialog mezi křesťany a nevěřícími. Na elementární úrovni porozumění evangeliu je jediným požadovaným předpokladem, že křesťanské texty mají možnost oslovit vykladače, ať už věří, či ne. Tracy se proto připojuje k tvrzení, že obecné předpoklady v kultuře jsou dostačující pro odhalení pravdy jakémukoli vykladači (čtenáři, posluchači), každá osoba, která klade vhodnou otázku stimulovanou textem, může významu křesťanských textů a pojmů porozumět. Aktivním a probíhajícím rozhovorem s umělci, literárními kritiky, historiky a těmi, kteří se snaží pochopit pravdu lidské existence, tedy nevyhnutelně i s filozofy a hermeneuty, se lze vyhnout situaci, že si věřící komunita zprivatizuje předpoklady porozumění.

Tracy je nicméně oproti Gadamerovi citlivější na důsledek odmítnutí rekonstrukční hermeneutiky směrem ke zpochybnění důrazu na stabilní význam textu. Gadamer, i když hledá vhodnou interpretační strategii, sice nechce, aby se provedení rekonstrukční hermeneutiky zhroutilo do ontologicky nevhodného relativismu, ale přitom neuvádí kritéria, jak se mu vyhnout. Proto Tracy odmítá Gadamerovu „napjatou, ale pochopi-

telnou⁸⁴ polemiku proti všem metodám a použití metod obhájí. Tracy si také myslí, že Gadamer není dostatečně pozorný k nejednoznačnosti přítomné ve všech tradicích. Zdůrazňuje, že je Gadamer v nebezpečí vytvořit „retrospektivní utopii“.⁸⁵ Jak už jsme viděli, Tracy zde souhlasí s kritikou ideologického postoje zděděnou od mistrů podezření (podle Ricoeura jsou to Nietzsche, Marx a Freud),⁸⁶ podle kterých i sebelepší tradice může být příležitostně systematicky zkreslena. Pluralitu Tracy přiznává i u výkladu klasična, kde je hermeneutika jednou položkou na seznamu různých perspektiv výkladu. Tracyho výzva k metodě však v žádném případě není *ahistorické* použití metody, která se opírá o událost pravdy tím, že se snaží vystihnout okamžik vzniku pravdy. Jeho kritická interpretace Gadamera jen zdůrazňuje, že člověk by měl být ochoten učit se z jiných metod a jejich různých zaměření (na text, na autora, na věc, na recipienta) kvůli pochopení a čerpat z nich.

The Hermeneutics of David Tracy: *via media* between Gadamer and Ricoeur

Keywords: David Tracy; Hermeneutical Theology; Hans-Georg Gadamer; Paul Ricoeur; Public Theology

Abstract: The theology of the Roman Catholic theologian David Tracy can be perceived as an appropriation of the hermeneutics of Hans-Georg Gadamer, whom he pursues in many aspects (an emphasis on both interpretation and finitude, a rejection of Cartesianism, plurality of meanings). Tracy does not want, however, hermeneutics to collapse into inappropriate relativism, and thus seeks criteria for assessing discrepancies in interpretation. It is therefore possible to formulate the thesis that Gadamer's hermeneutics is crucial for Tracy, but he supplements it with the critical implications of the hermeneutic phenomenology of Paul Ricoeur, especially his hermeneutics of suspicion. Naming their relationship as *via media* makes it possible to point out the problems and shortcomings of Tracy's project. First, we present the hermeneutical character of Tracy's theology as strongly conditioned by Gadamer, and then point to two areas where Gadamer's hermeneutics produce a strong in-

⁸⁴ TRACY, *The Analogical Imagination*, s. 136, pozn. 8.

⁸⁵ Tamtéž, s. 137, pozn. 16.

⁸⁶ K mistrům podezření srov. PAUL RICOEUR, *Freud and Philosophy. An Essay on Interpretation*, New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1970, s. 32–35.

fluence: classics in theology and conversation as a theological method. In the third chapter, we look at the corrections and additions that Tracy amended with the help of Paul Ricoeur.

Mgr. Zdenko Širka, Th.D.
Evangelická teologická fakulta
Univerzita Karlova
Černá 9
115 55 Praha 1
zdenko.sirka@gmail.com